

УДК 342.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.14>

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Татьянченко О.А.,
*аспірантка 2-го курсу,
заочна форма ОКР «Доктор філософії»
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
ORCID: 0009-0002-3738-4987
e-mail: cabyrc.shelest40@gmail.com*

Татьянченко О.А. Адміністративно-правові аспекти фінансового моніторингу бізнесу в умовах воєнного стану.

Фінансовий моніторинг – діяльність із виявлення незаконно отриманих доходів та запобігання фінансуванню тероризму. Національний банк встановлює до банків та небанківських установ вимоги щодо протидії відмиванню незаконно отриманих доходів та перевіряє їх дотримання.

Здійснюючи фінансовий моніторинг, банки та небанківські фінансові установи перевіряють клієнтів та аналізують їхні фінансові операції. У разі виявлення підозрілих операцій банки інформують Державну службу фінансового моніторингу та правоохоронні органи України.

Національний банк діє відповідно до Міжнародних стандартів з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення FATF.

Питання фінансового моніторингу бізнесу в Україні в умовах воєнного стану актуальне як ніколи. Мова йде про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Банківським установам згідно з чинним законодавством делеговані повноваження суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Завдання суб'єкту первинного фінансового – це розробка внутрішніх документів з питань фінансового моніторингу, які повинні містити процедури, достатні для забезпечення ефективного управління ризиками, а також для запобігання використанню послуг та продуктів суб'єкта первинного фінансового моніторингу для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та призначає працівника, відповідального за його проведення.

Банківські установи, як суб'єкти первинного фінансового моніторингу створюють та забезпечують функціонування самостійного структурного підрозділу для виконання функцій з питань проведення фінансового моніторингу.

Але для підприємств, які перереєстрували свою діяльність з тимчасово окупованих територій на підконтрольну територію України дуже складно проходити фінансовий моніторинг оскільки їх фінансова діяльність «паралізується» в очікуванні на рішення банківської установи, дуже часто блокуються рахунки. Річ у тому, що на початку 2024 року вищевказані підприємства банківські установи перевіряли в російських реєстрах подібних українським Ю-Контрол, Оpendатобот тощо. При цьому спирались на них більш ніж на українські законні реєстри.

Тому постає дуже важливе питання фінансовий моніторинг підприємств - правовий захист чи знищення бізнесу в умовах воєнного стану?

Ключові слова: Фінансовий моніторинг, легалізація доходів, банківські установи, фінансування, суб'єкт первинного фінансового моніторингу, ризик клієнта, ділові відносини, фінансові операції.

Tatianchenko O.A. Administrative and legal aspects of financial monitoring of business under martial law.

Financial monitoring is an activity aimed at identifying illegally obtained income and preventing the financing of terrorism. The National Bank establishes requirements for banks and non-banking institutions regarding the prevention of laundering of illegally obtained income and verifies their compliance.

Carrying out financial monitoring, banks and non-bank financial institutions check clients and analyze their financial transactions. In case of detection of suspicious transactions, banks inform the State Financial Monitoring Service and law enforcement agencies of Ukraine.

The National Bank acts in accordance with FATF International Standards for Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism and the Proliferation of Weapons of Mass Destruction.

The issue of financial monitoring of business in Ukraine under martial law is more relevant than ever. It is about preventing and countering the legalization (laundering) of criminal proceeds, the financing of terrorism, and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction. According to the current legislation, banking institutions are delegated the authority of the subject of primary financial monitoring.

The task of the primary financial entity is to develop internal documents on financial monitoring, which should contain procedures sufficient to ensure effective risk management, as well as to prevent the use of services and products of the subject of primary financial monitoring for the legalization (laundering) financial monitoring for the legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction and appoints an employee responsible for its implementation.

Banking institutions, as subjects of primary financial monitoring, create and ensure the functioning of an independent structural unit to perform functions related to financial monitoring. But it is very difficult for enterprises that have re-registered their activities from the temporarily occupied territories to the territory under the control of Ukraine to undergo financial monitoring, since, first of all, their financial activities are «paralyzed» while waiting for the decision of the banking institution, and accounts are very often blocked. The fact is that at the beginning of 2024, the above enterprises and banking institutions were checked in Russian registers, such as Ukrainian YouControl, Opendatabot, etc. Why did they rely on them more than on Ukrainian legal registers. Therefore, a very important question arises: financial monitoring of enterprises - legal protection or destruction of business under martial law?

Key words: Financial monitoring, legalization of income, banking institutions, financing, subject of primary financial monitoring, client risk, business relations, financial operations.

Постановка проблеми: В умовах воєнного стану фінансовий моніторинг бізнесу набув нових обертів. Регламентує фінансовий моніторинг Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (далі-Закон).

Банківські установи відповідно до пункту 1 частини другої статті 6 Закону є суб'єктом первинного фінансового моніторингу.

Завдання, обов'язки та права суб'єктів первинного фінансового моніторингу визначені статтею 8 Закону відповідно до норм якої, суб'єкт первинного фінансового моніторингу, зокрема розробляє внутрішні документи з питань фінансового моніторингу, які повинні містити процедури, достатні для забезпечення ефективного управління ризиками, а також для запобігання використанню послуг та продуктів суб'єкта первинного фінансового моніторингу для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення та призначає працівника, відповідального за його проведення [1].

Крім того, пунктом 7 розділу II Положення про здійснення банками фінансового моніторингу, затвердженого постановою правління Національного банку України від 19.05.2023 № 65 визначено, що банк з метою належної організації внутрішньобанківської системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та проведення первинного фінансового моніторингу створює, зокрема окремий структурний підрозділ з фінансового моніторингу.

Банківські установи, як суб'єкти первинного фінансового моніторингу створюють та забезпечують функціонування самостійного структурного підрозділу для виконання функцій з питань проведення фінансового моніторингу [8].

І тут постає питання в незалежності думки та компетентності що посадової особи, що окремого структурного підрозділу з фінансового моніторингу в банку. Оскільки не дивлячись на законодавство фінансовий моніторинг підприємства повністю залежить від людського фактора та внутрішньої політики банку.

Мета дослідження – дослідити та проаналізувати фактори, які негативно впливають на ефективність та неупередженість проведення фінансового моніторингу підприємства з боку фінансової установи та створити єдиний для всіх механізм та план проведення фінансового моніторингу бізнесу без заподіяння шкоди для діяльності підприємств.

Стан опрацювання проблематики. Основні теоретичні та практичні напрацювання провідних науковців розпочалися з теорії розвитку системи фінансового моніторингу наприкінці ХХ-го століття. Зарубіжні дослідники такі як Р.А. Schott, Е. Jean-Francois та Т. Kobayashi зосередили свої праці на оцінці системи фінансового моніторингу з питань протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму. У своїх дослідженнях Р.А. Schott, аналізував зв'язок між відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. Дослідник наголошував на тому, що «значна різниця між відмиванням грошей і фінансуванням тероризму є те, що залучені кошти можуть виходити як із законних джерел, так і зі злочинної діяльності. Такі законні джерела надходжень можуть мати благодійний характер, які, своєю чергою, використовуються для підтримки терористичної діяльності або терористичних організацій. Отже, ця різниця вимагає спеціальних законів для боротьби з фінансуванням тероризму».

У своїх працях Е. Jean-Francois досліджував фінансовий моніторинг для некомерційних організацій, як систему, яка контролює облік методів і процедур, достовірності фінансової звітності, а також здатність організації для отримання зворотного зв'язку, яка може допомогти в досягненні стратегічних та оперативних цілей і завдань. На його думку, фінансовий моніторинг допомагає некомерційним організаціям збирати інформацію про доходи, витрати, затрати та продуктивність.

Автор Т. Kobayashi провів детальний аналіз звіту фінансового моніторингу, який був сформований в Японії Агентством фінансових послуг (FSA) в липні 2014 року. Ініціативою FSA є співпраця з закордонними регуляторами, а саме наглядовими коледжами, обмін інформацією з іноземними регуляторами; збір і використання інформації, а саме створення команди проекту розвідки для збору інформації; вдосконалення експертизи екзаменаторів, а саме формування спеціалізованої групи з категорії бізнес-ризиків і початок співпраці з екзаменатором головної команди; ініціативи, спрямовані на якісне поліпшення іспитів, а саме підвищення експлуатаційної гнучкості. Т. Kobayashi прийшов до висновку, що більшість з практик, розглянутих в доповіді, не досягають рівня «кращих практик».

Напрацювання провідних зарубіжних науковців поклали початок формуванню теоретичної бази фінансового моніторингу.

Досліджуючи у своїх роботах принципи формування фінансового моніторингу українські вчені Сербина О. і Мінакова К. виділили основні фактори, які вплинули на формування системи фінансового моніторингу які безпосередньо не пов'язані з фінансовими операціями своїх клієнтів, але вони можуть бути залучені, щоб забезпечити видимість законності відмивання «брудних» коштів. Підставою для комплексного аналізу ступеня країни відповідно до рекомендацій ФАТФ, в статті виявлено причинно-наслідковий зв'язок між національною оцінкою ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму, та оцінкою ризиків на рівні окремих його компонентів – первинних суб'єктів фінансового моніторингу (в тому числі аудиторів та аудиторських фірм). Вчені вивчили систему оцінки ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму з погляду компонентів внутрішнього контролю і показали вміст внутрішніх заходів фінансового контролю в їх взаємозв'язку з компонентами системи внутрішнього контролю аудиторської фірми [11].

В умовах воєнного стану спостерігається висока динамічність в українському законодавстві, економіці та всіх фінансових процесах країни. Фінансовий моніторинг бізнесу постійно змінює свою форму та правила проведення. Так, 1 вересня 2024 набрав чинності наказ Міністерства юстиції України від 12.07.2023 № 2542/5 «Про затвердження Порядку повідомлення тримача Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань про виявлення розбіжностей між отриманими суб'єктом первинного фінансового моніторингу в результаті здійснення належної перевірки та розмішеними в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань відомостями про кінцевих

бенефіціарних власників та/або структуру власності юридичної особи», згідно з яким суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані повідомляти тримача ЄДР про виявлені ними розбіжності щодо кінцевих бенефіціарних власників та/або структуру власності юридичної особи в порядку і за формою, встановленими наказом [10].

Тому, в сучасних умовах напрацювання та дослідження стосовно проблем фінансового моніторингу поки що не мають чітких висновків. У зв'язку з постійними змінами в законодавстві наприкінці 2024 року проводиться велика кількість вебінарів, консультацій і форумів за участю провідних галузевих фахівців країни.

17 жовтня 2024 р. у м. Київ під егідою Держфінмоніторингу та Академії фінансового моніторингу проведено Національний Форум «Фінансовий моніторинг в Україні: виклики та перспективи». Форум відбувся за активної організації та завдяки впровадженню проєкту «Сприяння доброчесності в діяльності державного сектору (Pro-Integrity)» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) та Агентства Великої Британії з міжнародного розвитку (FCDO). Цей міжвідомчий захід у сфері запобігання та протидії об'єднав представників правоохоронного напрямку, державного і первинного фінансового моніторингу, а також громадського сектору, в тому числі представників міжнародних інституцій, що сприяють розвитку системи. Для досягнення основної мети форуму визначені та обговорені актуальні проблеми та виклики національної системи фінансового моніторингу та шляхи їх вирішення і пошуку напрямів удосконалення системи. У панельних дискусіях Форуму брали участь представники Міністерства фінансів, Офісу Генерального прокурора, Мін'юсту, Держфінмоніторингу, Служби безпеки України, Верховного суду України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Національного банку України, Державного бюро розслідувань, Національної поліції, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Національного антикорупційного бюро України, представники судової гілки влади та приватного сектору.

Експерти розглянули широке коло актуальних питань фінансового моніторингу в Україні, зокрема:

- актуальність проблеми запобігання та протидії відмиванню коштів у сьогоденній Україні;
- виклики у регулюванні та нагляді у сфері фінансового моніторингу;
- особливості боротьби з легалізацією (відмиванням) майна, одержаного злочинним шляхом;
- аспекти судового розгляду справ про легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом;

виклики у проведенні первинного фінансового моніторингу.

В умовах воєнного стану система фінансового моніторингу продовжує виконання завдань, визначених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», в тому числі у контексті протидії країні-агресору та забезпечення її санкціонування [12].

Також, слід наголосити, на сучасних інструментах перевірки ризиків. Наприклад, за допомогою системи YouControl можна швидко перевірити інформацію про контрагентів. Інструмент «Експрес-аналіз» має спеціальну вкладку «Фінансовий моніторинг», яка знаходить і позначає ризиковані фактори. З Експрес-аналізом можна попередньо перевірити контрагента і передбачити ризик виникнення питань у суб'єкта фінансового моніторингу.

В умовах воєнного стану система фінансового моніторингу продовжує виконання завдань, визначених Законом, в тому числі у контексті протидії країні-агресору та забезпечення її санкціонування. Але цьому напрямку залишається багато недоліків в над якими потрібно працювати.

Виклад основного матеріалу: Фінансовий моніторинг – це комплекс заходів, які банки здійснюють, щоб запобігти незаконним фінансовим операціям, таким як відмивання грошей, фінансування тероризму чи інші шахрайські дії.

В умовах сьогодення, зазначений процес часто стає випробуванням для звичайних клієнтів, які раптово стикаються з блокуванням рахунків, вимогами надати документи чи зупиненням транзакцій. Банківські установи, керуючись вимогами законодавства, дедалі частіше блокують рахунки, зупиняють операції та запитують купу документів. Для клієнтів, що не розуміють, як працює ця система, це часто виглядає як свавілля [9].

Відповідно до пункту 4 частини другої статті 8 Закону суб'єкт первинного фінансового зобов'язаний здійснювати належну перевірку нових клієнтів, а також наявних клієнтів.

В пункті 34 частини першої статті 1 Закону зазначено, що належна перевірка це заходи, які включають проведення на постійній основі моніторингу ділових відносин та фінансових операцій клієнта, що здійснюються у процесі таких відносин, щодо відповідності таких фінансових операцій наявній у суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта, його діяльність та ризик [1].

При цьому, суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний здійснювати переоцінку ризиків своїх клієнтів таким чином, щоб бути здатним показати своє розуміння ризиків, що становлять для нього такі клієнти (ризик-профіль клієнтів).

Для юридичних осіб процес фінансового моніторингу включає встановлення та ідентифікацію таких моментів: ідентифікацію і верифікацію юридичної особи, встановлення кінцевого бенефіціара, встановлення мети й характеру майбутніх ділових відносин, встановлення мети проведення фінансової операції, постійний моніторинг ділових відносин і фінансових операцій, регулярну перевірку відповідності фінансової операції контрагента інформації про нього, підтримку актуальності отриманих даних.

Відповідно до пункту 8¹ частини другої статті 8 Закону суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний повідомляти в порядку, встановленому Міністерством юстиції України, тримача Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань (далі – ЄДР) про виявлення розбіжностей між отриманими ним в результаті здійснення належної перевірки та розміщеними в ЄДР відомостями про кінцевих бенефіціарних власників та структуру власності клієнта (зокрема, про виявлення неповноти, неточностей чи помилок в інформації про кінцевого бенефіціарного власника або про структуру власності такого клієнта, що міститься в ЄДР) – протягом 10 робочих днів з дня виявлення розбіжностей. Банківські установи наділено повноваженнями здійснювати переоцінку ризиків своїх клієнтів з метою розуміння ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або розповсюдження зброї масового знищення та застосування заходів направлених на управління ризиками [1].

Найчастіше банк надсилає клієнту Опитувальник для цілей виявлення зв'язків з країною агресором який містить в собі такі питання:

1. Чи мають фізичні особи громадяни та/або фізичні, юридичні особи, державні органи, організації, які зареєстровані на території російської федерації або республіки білорусь або непідконтрольних територіях.

2. Чи є фізичні особи громадяни такими, які зареєстровані на території російської федерації, або республіки білорусь, або непідконтрольних територіях, кінцевими бенефіціарними власниками або вигодонабувачами Суб'єкта господарювання? (для юридичних осіб).

3. Чи є Суб'єкт господарювання офіційним представником або представництвом російських та білоруських компаній або державних органів чи організацій?

4. Чи має Суб'єкт господарювання чинні договори або будь-які ділові відносини з фізичними або юридичними особами, або державними організаціями російської федерації або республіки білорусь, або непідконтрольних територій, або які є пов'язаними особами з ними (в т.ч. через учасників (акціонерів), що мають частку в статутному капіталі 10 і більше відсотків)?

5. Чи має Суб'єкт господарювання підрозділи або представництво, або довірених осіб, або здійснює діяльність на території російської федерації, або республіки білорусь, або непідконтрольних територіях?

6. Чи є в керівних органах (серед керівництва) Суб'єкта господарювання фізичні або юридичні особи (в т.ч. державні органи), що є громадянами або резидентами російської федерації або республіки білорусь або непідконтрольних територій, або є пов'язаними особами з ними? 7. Чи є Суб'єкт господарювання учасником (акціонером) юридичної особи, створеної та зареєстрованої відповідно до законодавства російської федерації або республіки білорусь.

8. Чи є Суб'єкт господарювання учасником (акціонером) юридичних осіб спільно з громадянами або резидентами російської федерації або республіки білорусь, та/або юридичною особою, створеною та зареєстрованою відповідно до законодавства російської федерації або республіки білорусь?

9. Чи здійснює здійснював (зазначити коли останній раз) Суб'єкт господарювання операції з цінними паперами (купівля, продаж, обмін, наявність цінних паперів на рахунку в цінних паперах), емітентами яких є резиденти російської федерації або республіки білорусь або особи, афілійовані особи з такими резидентами?

10. Чи здійснює Суб'єкт господарювання переказ коштів на користь громадян або юридичних осіб або організацій російської федерації або республіки білорусь або непідконтрольних територій або громадян, які внесені до санкційних списків, у тому числі іноземних країн? Якщо так, зазначити кому саме та суть і призначення цих переказів, дату переказу?

11. Чи належить Суб'єкт господарювання до фінансових груп (в т.ч. міжнародних) які здійснюють діяльність (ведуть бізнес) на території російської федерації або республіки білорусь або непідконтрольних територій.

В разі встановлення клієнту неприйнятно високого ризику або ненадання клієнтом необхідних документів чи інформації, суб'єкт первинного фінансового моніторингу, з урахуванням зазначеного зобов'язаний відмовити клієнту в підтриманні ділових відносин та обслуговуванні його рахунків і проведення фінансових операцій.

Застосування ризикоорієнтованого підходу здійснюється в порядку, визначеному внутрішніми документами з питань фінансового моніторингу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, з урахуванням рекомендацій відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу, які з цим Законом виконують функції державного регулювання і нагляду за такими суб'єктами первинного фінансового моніторингу (частина друга статті 7 Закону) [1].

Банківські установи, як суб'єкт первинного фінансового моніторингу, з урахуванням ризику клієнта, самостійно приймають рішення про відмову від підтримання ділових відносин, проведення фінансової операції.

Отже, питання незалежності думки та компетентності що посадової особи, що окремого структурного підрозділу з фінансового моніторингу в банку, не дивлячись на законодавство, повністю залежить від людського фактора та внутрішньої фінансової установи.

Однак, нагляд за дотриманням банківськими установами законодавства, що регулює діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, відповідно до статті 18 Закону здійснюється виключно Національним банком України.

Наприклад, клієнт вважає, що рішення банку, яке було прийняте в рамках виконання вимог фінансового моніторингу, порушує його права або є необґрунтованим, то в нього є кілька варіантів дій.

Це може бути звернення безпосередньо до банку, що обслуговує з вимогою надати пояснення причин блокування рахунку або відмови у проведенні операції. Банк зобов'язаний надати відповідь, і клієнт може спробувати розв'язати питання шляхом подальшого діалогу.

При негативній відповіді банку клієнт може звернутися до Національного банку України шляхом підготовки детального запиту, в якому треба описати ситуацію, вказати порушення та вимагати втручання регулятора. Нацбанк може здійснити перевірку дій банку та у разі виявлення порушень застосувати відповідні санкції до фінансової установи [9].

Але, як показує досвід, відповідь на таке звернення являє собою цитування окремих статей Закону. В результаті рахунки все ще заблоковані, підприємство не може здійснювати свою діяльність та отримує колосальні збитки та борги по податках.

Тому, клієнту якому було завдано фінансових або інших збитків через розірвання ділових відносин банком має право на компенсацію. Для цього також можна звертатися до НБУ, а у разі, якщо це не дало результату, то звернутися з позовом до суду, оскаржуючи дії банку. Що знову ж таки займає багато часу та фінансових витрат.

Висновки: Підводячи висновки проведеного аналізу адміністративно-правових аспектів фінансового моніторингу бізнесу в умовах воєнного стану, зазначимо, що Банківські установи є суб'єктом первинного фінансового моніторингу. Суб'єкт первинного фінансового моніторингу, зокрема, розробляє внутрішні документи з питань фінансового моніторингу, які повинні містити процедури, достатні для забезпечення ефективного управління ризиками, а також для запобігання використанню послуг та продуктів суб'єкта первинного фінансового моніторингу для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення та призначає працівника, відповідального за його проведення.

Однак фінансовий моніторинг не є досконалим і потребує доопрацювання, вимоги до клієнтів мають бути в кожній установі однакові та не залежати від однієї людини чи відділу. Цей процес має бути прозорим, не завдавати шкоди клієнтам та, перш за все, не створювати підстави для корупційних схем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 10.10.2024 № 4017-IX. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2020, № 25, ст. 171.
2. Організація фінансового моніторингу в банках: *навчальний посібник* / Єгоричева С.Б. – К.: Центр учбової літератури, 2014. 292 с.
3. Банківські операції: навчальний посібник / Копилюк О.І., Музичка О.М. К.: Центр учбової літератури, 2022. 536 с.
4. Банківська система: навчальний посібник / Кузнецова С., Болгар Т., Пестовська З.К.: Центр учбової літератури, 2017. 400 с.
5. Фінмоніторинг-2024: що потрібно знати підприємцям? URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/225753_fmmonitoring-2024-shcho-potrбно-znati-pdprimtsyam.
6. Перевірки з питань фінмоніторингу 2024: кого стосуються та як підготуватись? URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/227462_perevrki-z-pitanfmmonitoringu-2024-kogo-stosuyutsya-ta-yak-pdgotuvatis.
7. Фінансовий моніторинг 2024: що нового для адвокатів? URL: <https://radako.com.ua/finansovuj-monitoring-2024-shho-novogo-dlya-advokativ/>.
8. Фінансовий моніторинг: хто і в яких випадках потрапляє під нагляд? URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/08/27/infografika/finansy/finansovuj-monitoringh-xto-yakux-vypadkax-potrplyaye-nahlyad>.
9. Як фінансовий моніторинг перетворюється на виклик для клієнтів банку URL: <https://zn.ua/ukr/LAW/jak-finansovij-monitorinh-peretvorjujetsja-na-viklik-dlja-klijentiv-bankiv.html>.
10. До уваги суб'єктів первинного фінансового URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/5903-do-uvagi-sub-jektiv-pervinnogo-finansovogo-monitoringu.html>.
11. Проблеми формування системи фінансового моніторингу в Україні О.В. Акімова URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5562>.
12. Відбувся форум «Фінансовий моніторинг в Україні: виклики та перспективи» URL: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/news/Forum1710.html>.